

Mammor och alkohol

En (o)möjlig kombination?

Katriina Sepp och Mariela Teillier Lorentzon

Sociologiska institutionen

Kandidatuppsats i sociologi, 15 h.p.
Ht 2014

Handledare: Filip Roumeliotis

Stockholms
universitet

Sammanfattning

I Sverige har kvinnors alkoholdrickande förändrats radikalt, från att för knappt ett sekel sedan ha varit näst intill förbjudet till att nu likna männens dryckesbeteende. Normerna som kan kopplas till alkoholdrickande har dock inte förändrats i samma takt som den förändrade alkoholkonsumtionen. Kvinnors drickande uppfattas fortfarande som mer negativt än mäns drickande. Om en kvinna har barn, tycks synen på hennes drickande bli ännu mer negativt, även då barnen inte är med. Detsamma verkar inte gälla för män som har barn. Genom att utgå från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, intervjuas här åtta mammor för att undersöka hur de konstruerar moderskap i samband med alkoholdrickande, samt för att se hur dessa mammor förhåller sig till normer kring detta. Resultaten visar att alkohol och moderskap är en föränderlig relation som påverkas av kontexten, varav mammornas *ansvar* för barnen är en avgörande bit.

Nyckelord

Alkohol, mammor, genusnormer, socialkonstruktivism, tolkningsrepertoarer

Tusen tack

till vår handledare, Filip Roumeliotis, för alla fina tips och för utmärkt vägledning.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Syfte och frågeställning	2
Avgränsningar.....	2
Teori	2
Tidigare forskning.....	6
Medias konstruktioner av kvinnors alkoholdrickande	6
Konstruktioner av normer kring mammor som berusar sig	8
Metod och data	9
Urval	10
Tabell 1	11
Studiens genomförande	11
Analys	14
Tolkningsrepertoarer	14
Forskningsetiska principer	15
Forskarrollen i insamlingsarbetet.....	16
Resultat	16
Platsens betydelse	17
Mängden har betydelse	18
Ensam eller i sällskap	20
Olika normer för mammor beroende på barnets ålder	21
Idealmamma och alkohol	22
Respektabel/orespektabel	24
Då- och nutid	25

Alkoholnormer	26
Diskussion	27
Referenser	31
Bilaga 1. Intervjuguide	35

Inledning

Synen på alkoholdrickandet i Sverige har sett olika ut under historiens gång. Genom att blicka tillbaka i historien, kan man se hur genusnormer som kan kopplas till alkoholdrickande har förändrats över tid. Exempelvis var det i början av 1900-talet ideal bland arbetarklassen att vara nykter och skötsam, vilket till stor del kan kopplas till nykterhetsrörelsens budskap (Ambjörnsson, 1998: 9). Då motboken skrevs in i svensk lag år 1919, var det för att kontrollera svenska folks drickande (Systembolaget, 2014). Detta kan ses som exempel på hur alkoholpolitik har påverkat folks alkoholdrickande (Knoblock, 1995). Men det har även format genusnormer kring alkohol. Från politiskt håll klargjordes nämligen genom en lagtext i motboken att alkohol främst var en dryck för män som kvinnor helst inte skulle konsumera. Det konstruerades här en skarp skillnad mellan män och kvinnor, där kvinnor i det närmaste var omyndigförklarade och därför behövde noggrannare övervakning (Knoblock, 1995: 105). Den äkta mannen utsågs därför till den som bestämde om hustrun skulle få smaka någon alkohol överhuvudtaget (Knoblock, 1995: 109). Kvinnan hade istället ansvar för att ta hand om hem, barn och familj, -maken inräknad. I de fall då maken förlorade kontrollen över sitt drickande, kunde den gifta kvinnan av myndigheterna tilldelas en roll som sin makes övervakare (Knoblock, 1995: 122f; Ambjörnsson, 1998: 194). Motboken avskaffades år 1955 (Systembolaget, 2014).

Sedan dess har mycket hänt i Sverige, både när det gäller könsroller och dryckesmönster. I takt med att män och kvinnor blivit alltmer jämställda, har även kvinnors dryckesbeteende blivit mer likt männens. Dock märks fortfarande skillnader i mäns och kvinnors dryckesvanor, vilket skulle kunna bero på att normer kring kvinnors drickande som uppmanar till försiktighet med alkohol, ännu inte är helt upplösta. Förändringar i könsrollsbaseade normer hänger helt enkelt inte med i samma takt som de förändringar som skett i dryckeskulturen (Bergmark, 2004). Att alkoholkonsumtion konstrueras olika mellan män och kvinnor visar även tidigare studier runt om i världen. Dock ses alkoholkonsumtion i huvudsak som en manlig sysselsättning. Könsskillnaderna finns i alla kulturer som har studerats, men skillnaderna varierar och ser olika ut i olika samhällen och sociala kontexter (Holmila & Raitasalo, 2005). Detta fenomen skulle därmed kunna ses som socialt konstruerat (Berger & Luckmann, 2007).

Trots att det numera är tillåtet för kvinnor i Sverige att dricka alkohol, har det visat sig att det är socialt accepterat i vissa sammanhang men inte i andra. Gäller samma normer för kvinnor som har barn? Ur ett sociologiskt perspektiv är det därför intressant att undersöka hur normer kring mammors alkoholdrickande ser ut.

Syfte och frågeställning

Syftet med undersökningen är att ta reda på hur mödrar pratar om och förhåller sig till normer och attityder kring mödrars alkoholkonsumtion.

Hur konstrueras moderskap i samband med alkoholkonsumtion?

Avgränsningar

Avsikten är att undersöka sociala normer kring mammors alkoholdrickande. Här inkluderas dock *inte* gravida kvinnor och de biologiska skadeverkningar på fostret som alkoholkonsumtion under graviditeten kan medföra. Vidare är fokus i studien inställt på all sorts alkoholkonsumtion, vilket innebär att den mängd alkohol som brukas inte är av huvudintresse. Då denna studie endast innefattar åtta mammor, kan de resultat som framkommer inte generaliseras till att gälla alla mammor.

Teori

Denna studie syftar till att undersöka normer kring moderskap och alkohol ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. För att belysa detta har Berger & Luckmanns (2007) kunskapsociologi valts, då den "*sysslar med analysen av den sociala konstruktionen av*

verkligheten" (Berger & Luckmann, 2007: 12). Även delar av Berger & Luckmanns (2007) teoretiska ramverk används i denna studie. Hirdmans (2003) genuskontrakt och Skeggs (1999) respektabilitetsbegrepp har valts, då vi tycker att de tillsammans med ovanstående teori kompletterar varandra i vår undersökning. Valet av perspektiv grundar sig på att vi anser att normer är något som är socialt konstruerat. Då vi valt att studera mödrar, vill vi även inkludera ett mer feministiskt perspektiv, vilket vi anser att både Hirdman (2003) och Skeggs (1999) kan bidra med. I det följande presenteras valda teorier och begrepp, medan den roll de har i denna undersökning utvecklas vidare i resultatdelen.

Berger och Luckmanns (2007) kunskapssociologi beskriver hur vår verklighet *konstrueras socialt* genom en process som skapas i ett dialektiskt förhållande mellan samhälle och individ. Det gör att de flesta människor som lever i ett samhälle under en viss historisk tid, har liknande kunskap om hur vardagens sociala interaktioner bör se ut. Människor skapar olika vanor och rutiner som sedan blir till mönster. Med tiden upplevs dessa som sanna och som en del av den sociala verkligheten. Det är då de har *objektiverats* och uppfattas som oberoende av individen. En del av dessa sociala fenomen framstår som främmande objekt som inte går att förändra, vilket Berger och Luckmann (2007) kallar för *reifikation*. Sociala konstruktioner kan även föras över från en generation till nästa, som sedan fortsätter att uppleva dem som sanningar. Ett sätt att då legitimera dessa är genom språket (Berger & Luckmann, 2007).

Ytterligare ett begrepp som Berger och Luckmann (2007) använder sig av är *typifiering*, som syftar till de tillfällen då människor automatiskt definierar andra personer och situationer som någonting och sedan agerar därefter. Så snart denna typifiering blir ömsesidig människor emellan, uppstår *institutionalisering*. Det finns ett underförstått antagande i institutionerna att en viss typ av handlingar kan kopplas till en bestämd sorts roll. I den sociala världen har individerna tillgång till olika *roller* som objektiveras via språket. Agerandet i institutionerna består av handlande kopplat till roller som har internaliserats i medvetandet hos individerna. Detta rollbaserade handlande utgår från normer som individerna försöker förhålla sig till eftersom de uppfattas som tvingande. Då det normativa handlandet är allmänt känt *vardagskunskap* för individerna i ett samhälle, leder det även till att social kontroll utövas mellan individer (Berger & Luckmann, 2007). Normer är en slags oskrivna regler som styr vårt handlande och som vi försöker förhålla oss till så gott som

möjligt. De olika riktlinjer som normerna består av, har vi lärt oss både från våra föräldrar och andra personer i det omgivande samhället. Dessa oskrivna regler är inget vi går och tänker på, utan det är något vi utför vanemässigt. Normer kan även skilja sig åt mellan olika individer och samhällen, samt kan förändras över tid. Detta kan leda till att olika personer uppfattar ett fenomen på olika sätt.

Berger och Luckmann (2007) menar att de vanemässiga handlingarna i vardagslivet som utgår från människors vardagskunskap, består av *typifieringsscheman* som vi tar fram när vi interagerar med andra individer. När vi använder oss av typifieringsscheman, utgår vi från exempelvis individers kön eller ålder och agerar sedan utifrån de egenskaper och normer som vi kan koppla till det. Dessa typifieringsscheman har sin grund i individers sociala kunskapsförråd. En del typifieringsscheman utgår från den gemensamma kunskapen i samhället, och en del utgår från en individs speciella kunskaper (Berger & Luckmann, 2007).

Den första socialisationen som ett barn erfar kallar Berger och Luckmann (2007) för *den primära socialisationen*, och innefattar de första åren i ett barns liv med de personer som står barnet nära. Från dessa internaliserar barnet både roller och normer kopplade till dessa. Beroende på individuella skillnader och andra faktorer såsom exempelvis klass och kön, kommer den primära socialisationen att se olika ut för olika individer. *Den sekundära socialisationen* handlar om den process som den primärt socialiserade individen går igenom senare i livet. Detta sker bland annat genom inläring i skolan och på arbetsplatser, vilket följaktligen ger tillgång till nya kunskapsområden och som även kan leda till specialisering. De personer som besitter någon annan form av kunskap, exempelvis genom utbildning, har inblick i en annan verklighet utöver vardagsverkligheten (Berger & Luckmann, 2007). I ett samhälle som är mer specialiserat, finns det också fler *subuniversa*. Dessa subuniversa handlar om olika sorters kunskapsområden som människor kan tillägna sig utöver den gemensamma vardagskunskapen. Exempelvis skulle en person med en speciell utbildning få tillgång till ett annat sätt att definiera verkligheten på än vad en person som inte har gått samma utbildning (Berger & Luckmann, 2007: 102ff).

Dorothy E. Smith (1974) kritiserar sociologin, och då bland annat Berger & Luckmanns sociologi, eftersom hon menar att de har missat att mäns- och kvinnors världar skiljer sig åt. Kvinnans

livsvärld består av hemmet och i arbetslivet har de stödjande roller till männen. Männens värld har makt över kvinnans värld. Då sociologin i första hand studerar männens värld, anser Smith att det borde finnas en sociologi även för kvinnor.

Hirdman (2003) menar att man bör kalla allt agerande och föreställningar som kan kopplas ihop med ett visst kön för genus, eftersom de är socialt konstruerade i samhället och inte någon absolut kategori (Hirdman, 2003: 13–16). ”Den naturliga ordningen” bestämmer hur den normativa relationen mellan en man och en kvinna *bör* se ut. Denna socialt konstruerade ordning utgår från att det bara är kvinnor som kan föda barn, vilket i sin tur legitimerar kvinnans sociala ställning i relationen. Exempelvis legitimerar kvinnors barnafödande förmåga att det är naturligt för kvinnan att vara mest bunden till hemmet (Hirdman, 2003: 80–83).

”Det stereotypa genuskontraktet” beskriver en slags kulturellt nedärvda, men historiskt föränderliga, tysta överenskommelser om hur förhållandet mellan en man och en kvinna ska vara (Hirdman, 2003: 84). Detta är ett exempel på en institution som har gått i arv från en generation till en annan (jfr Berger & Luckmann, 2007). *Genuskontraktet* som grundar sig på normativa riktlinjer från ”den naturliga ordningen”, bestämmer på ett tvingande sätt *vem* som ska göra *vad* i en relation och strukturerar den. Till exempel bestämmer detta ojämnt konstruerade kontrakt att kvinnan *ska* ta hand om hem och barn, och mannen *bör* ta hand om kvinnan (Hirdman, 2003: 84–88). Det motsägelsefulla i detta asymmetriska förhållande är att det är kvinnan själv, som mer eller mindre omedvetet, reproducerar sin underordnade position. Reproduktionen sker då hon försöker göra det hon förväntas göra inom ramen för genuskontraktet, men även då hon ser till att andra kvinnor följer denna genusordning (Hirdman, 2003: 91f).

Respektabilitet är ett normativt begrepp som enligt Skeggs (1999) kan kopplas till medelklassens sätt att vara och uttrycka sig på, vilket står som grund för vad som anses vara legitimt och därmed respektabelt. Skeggs menar att de som hör till en annan klass, såsom exempelvis de arbetarklasskvinnor hon grundar sin studie på, är de som brukar oro sig mest för om de är respektabla eller inte: ”Att inte vara respektabel är att ha ett lågt socialt värde och svag legitimitet.” (Skeggs, 1999: 12). I presentationen av respektabilitet ingår värderingar av exempelvis moral och femininitet. Genom att jobba med framställningen av respektabilitet kan en

person påverka värdet på sin subjektsposition, och därmed även hur man blir kategoriserad (Skeggs, 1999: 11, 49).

”Ansvarskänsla är ett av de främsta tecknen på respektabilitet och förevisas antingen genom jaggestaltningar, såsom beteende och uppförande, eller genom omsorger om och förpliktelser mot andra (t.ex. inom familjen (...)).” (Skeggs, 1999: 92)

Att på olika sätt visa upp ansvarsfullhet och omsorg om sin familj blir ett uttryck för respektabilitet som kan kopplas till en normativ femininitet. Det finns alltså en mall för hur man är en god mor och en bra kvinna, som visar hur man på ett legitimt sätt konstruerar moderskap (Skeggs, 1999: 92, 116).

Tidigare forskning

Syftet med denna studie är att studera hur mödrar pratar om och förhåller sig till normer och attityder kring mödrars alkoholkonsumtion. Det har dock varit svårt att finna tidigare forskning som helt motsvarar detta syfte. Vi försöker därför eftersträva att ge denna studie en inramning av så närliggande forskning som möjligt. Detta görs inledningsvis genom att visa hur media konstruerar genus då alkohol är inblandat. Därefter presenteras tidigare forskning som tar upp konstruktioner av mammor som berusar sig.

Medias konstruktioner av kvinnors alkoholdrickande

Alkoholkonsumtionen ökade kraftigt i Sverige under åren 1995-2003, och så även antalet artiklar i dagstidningar som handlar om kvinnor och alkohol. Detta skulle kunna bero på att kvinnor dricker mer nu än de gjort tidigare och blir därmed intressantare att skriva om (Jarlbro, 2004). Dock finns det en hake i denna rapportering. Studier visar nämligen att skildringar av kvinnors

alkoholdrickande tenderar att kopplas ihop med biologiska könsskillnader. När det rapporteras om kvinnor och alkohol, visar det sig att man på olika sätt försöker förklara kvinnors drickande som extra problematiskt utifrån olika biologiska och moraliska påståenden (Bogren, 2011a; Jarlbro, 2004). Exempelvis är det vanligt förekommande att nyhetsmedia åberopar biomedicinska forskningsresultat för att förklara varför män och kvinnor ska ha olika förhållningssätt till alkohol. Genom detta producerar media genusnormer som om de vore fakta som exempelvis legitimerar att kvinnor bör konsumera alkohol på ett mer ansvarsfullt sätt än män (Winter & Bogren, 2013). Här kan det även nämnas att kvinnor som någon gång i framtiden önskar bli gravida, varnas för att dricka alkohol då det kan öka risken för eventuella barn att få alkoholrelaterade sjukdomar. Män glöms totalt bort i denna diskurs, trots att de har lika stor del av det biologiska skapandet av ett barn. Tidningarna bidrar därmed till att både kategorisera könsskillnader och reproducera synen av kvinnor som inte dricker som ansvariga och goda mödrar, samt kvinnor som dricker som oansvariga och dåliga mödrar (Bogren, 2011b).

Ett exempel på en mer moralisk diskurs kan ses år 2003, då frågan om lådvinsdrickandet bland medelålders kvinnor diskuterades. Här framställs kvinnan som någon som dricker i sin ensamhet och utan kontroll (Jarlbro, 2004). Men det är inte enbart de lite äldre kvinnorna som råkar ut för medias moraliserande. Detta kan också ses i artiklar som vänder sig till yngre kvinnor, där de får den något ambivalenta uppmaningen att bete sig jämställt samtidigt som de varnas för att dricka som män. Att dricka alkohol framställs här som något manligt. Kvinnor som dricker alkohol kan därmed upplevas hota den normativa feminiteten och kan då framstå som hotfulla (Bogren, 2011b; Jarlbro, 2004). En annan ambivalent konstruktion ses av karriärkvinnor som dricker alkohol. De framställs som kvinnor som vill bli behandlade likvärdigt med män, samtidigt som de beskrivs som offer då de förväntas ta mer ansvar än män (Bogren, 2011b). Det förekommer också artiklar som berättar om kvinnor som har skamkänslor över sitt missbruk, vilket olyckligtvis leder till att skamkänslorna reproduceras genom media (Jarlbro, 2004). I svenska modemagasin för kvinnor visas istället mer positiva bilder av kvinnor som dricker alkohol. Här framställs kvinnor som dricker alkohol som moderna, feminina och framgångsrika. Trots att dessa bilder kan ses som uppmuntrande och positiva, kan feministisk kritik riktas mot dem då de återskapar- och reproducera stereotypa könsideal samt normer kring dessa (Månsson, 2014).

Sedan 60-talet fram till idag har både Sverige och Finland utvecklats till moderna- och postmoderna samhällen, men inom alkoholreklamen som är riktad till kvinnor visar det sig att de traditionella könsnormerna lever kvar. Bilden av kvinnan i damtidningsannonserna som föreställer en kvinna som har huvudansvar för hem och familj, har reproducerats i dessa annonser genom åren (Törrönen, 2012).

I brittiska tidningsartiklar framställs kvinnor som konsumerar alkohol som problematiska då de bryter mot normativa diskurser kring kvinnlighet såsom moderskap och utseende. Alkoholkonsumtion anses vara en manlig aktivitet där kvinnor utesluts. Kvinnor varnas i media för att dricka alkohol, då det kan leda till att en kvinna kan mista både sin kvinnlighet samt olika attribut som förknippas med kvinnligt utseende. Att dricka alkohol som kvinna kan eventuellt också bli farligt, då risken för att råka ut för manlig aggressivitet såsom misshandel och våldtäkt ökar. Om detta skulle ske, ses kvinnan som delvis ansvarig på grund av okvinnligt beteende (Day m.fl. 2004).

Det har visat sig att genus konstrueras både i nyhetsmedias riskdiskurs om kvinnors alkoholdrickande och i den njutningsdiskurs som förekommer i vecko- och månadsmagasin för kvinnor. Trots att den ena diskursen är negativ och den andra är positiv, så har de det gemensamt att de belyser just kvinnors drickande och ger riktlinjer för hur kvinnor ska bete sig kring alkohol. Diskurserna medför därför till att olika antaganden om könsskillnader förstärks (Månsson & Bogren, 2014).

Konstruktioner av normer kring mammor som berusar sig

Ett sätt att belysa olika berusande substansers inverkan på hur genus konstrueras, är att se på hur drogbrukande kvinnor försöker passa in i den normativa femininitets mall som finns i det omgivande samhället. Det faktum att kvinnor brukar droger gör dem till avvikare, vilket gör det ännu svårare för dem att på ett övertygande sätt konstruera genus "rätt" och därigenom passera som respektabla kvinnor eller mödrar (Lander, 2003).

I retrospektiva berättelser om minnen från barndomen kring upplevelser av vuxna som dricker alkohol, har en del narrativ kretsat kring mammors drickande. Barndomsminnen om mammors alkoholdrickande förekommer dock oftare hos berättare som är födda efter 1950-talet. Det beskrivs av dessa berättare som något positivt så länge det har varit fråga om måttligt drickande som inte inkräktar på föräldrarollen. Hos de äldre berättarna lyser berättelser om alkoholdrickande mammor med sin frånvaro, vilket kan bero på att normerna kring kvinnors alkoholkonsumtion har sett annorlunda ut (Heimdahl, 2012). Trots att kvinnors alkoholkonsumtion förändrats över tid och det är mer accepterat nu att kvinnor dricker än vad det var för femtio år sen, tycks det fortfarande vara tabu att prata om berusade mammor. De nämns inte och förblir därmed osynliga. Det finns även olika förväntningar på pappor och mammor när det gäller alkoholintag, där man kan se att mammor varken får tappa kontrollen eller göra bort sig. Moderskapsidealet och normer kring alkohol har inte förändrats i samma takt som själva mönstren för alkoholdrickandet när det gäller kvinnor (Bernhardsson, 2014). I vår studie undersöks hur mödrar själva ser på normer kring mödrars alkoholdrickande. Därmed bygger den vidare på de studier som har nämnts ovan.

Metod och data

Till denna studie tillämpas en kvalitativ forskningsmetod, eftersom dess syfte är att undersöka informanternas egna upplevelser och förståelse av normer kring mödrars alkoholdrickande. För att detta ska vara möjligt, krävs någon form av interaktion med informanterna (jfr Aspers, 2011: 44ff). Semistrukturerade intervjuer väljs här både för att få tillgång till informanternas egen tolkning, samt för att kunna styra intervjun utifrån förvalda teman (jfr Aspers, 2011: 143). Till genomförandet av intervjuerna väljs därför ett fenomenologiskt perspektiv, som syftar till att få en förståelse av sociala fenomen utifrån informanternas egna tolkningar och upplevelser (Kvale & Brinkmann, 2009: 42). Dock kan vi inte vara helt säkra på att vi som ska analysera informanternas uttalanden, alltid har förstått dem rätt.

Studien utförs genom en blandning av deduktiv- och induktiv ansats (jfr Aspers, 2011: 48). Insamlingen av empirin hade en teoretisk utgångspunkt i Hirdmans (2003) genuskontrakt, vilket

ger studien en deduktiv karaktär. Under transkribering och kodning framkom en fördjupad kännedom av datamaterialet som gav incitament till utvidgning av teoridelen. Denna har då kompletterats med dels Skeggs (1999) respektabilitetsbegrepp, och dels delar av Berger och Luckmanns (2007) begreppsapparat. Här är det istället empirin som fått styra valet av teoretiska tillägg, vilket tillför en induktiv ton till undersökningen (jfr Becker, 2008: 136f).

Urval

Syftet med denna studie är att ta reda på hur mödrar pratar om och förhåller sig till normer och attityder kring mödrars alkoholkonsumtion. För att motsvara syftet har därför enbart mammor strategiskt valts ut, dels genom snöbollsurval via Facebook, och dels genom bekvämlighetsurval på Stockholms universitet och i författarnas egna bostadsområden (jfr Bryman, 2011: 194–197). Oavsett om författaren och informanten är- eller inte är bekanta sedan tidigare, kan det finnas en risk för att den intervjuade blir påverkad av intervjusituationen. Tre av deltagarna är ytligt bekanta med författarna medan resten är okända. Att några av deltagarna känner till någon av författarna sedan tidigare, skulle kunna påverka dem till att anpassa sina svar till det de tror sig förväntas svara (jfr Esaiasson m.fl. 2012: 235). Urvalsförfarandet gick till så att en förfrågan om medverkan till studien lades ut på Facebook. Genom detta fick den ena författaren först tag på en informant som i sin tur förmedlade ytterligare två informanter. På Stockholms universitet tillfrågades en informant i en cafeteria, och i bostadsområdena tillfrågades mammor vid en närliggande skola samt vid en lekplats. Då studien är relativt begränsad både i omfattning och i tid, har endast åtta stycken informanter valts ut. Dessa består alla av kvinnor i åldrar mellan 38 - 53 år, som har det gemensamt att de alla är mammor och är bosatta i Stockholm. De har däremot olika bakgrund när det gäller utbildning och etnicitet (se Tabell 1). Denna variation i urvalet beror på att det var dessa informanter som hade möjlighet att delta i studien vid intervjutillfällena.

Här nedan visar tabellen en del bakgrundsinformation om informanterna (IF) som kan tänkas ligga till grund för deras tolkningsrepertoarer varifrån de hämtar en del av sina argument i diskussionerna. Den bakgrundsinformation som valts ut är *utbildning*, *religion*, *etnicitet* och *barnens ålder*. Utbildning; "låg", står för högst gymnasieutbildning, och "hög" står för högskoleexamen. Religion; "ja" betyder att personen är religiös, och "nej" att hon inte är religiös.

Etnicitet; visar informantens ursprung. ”IF2” och ”IF4” har en mer restriktiv syn på alkohol än de övriga informanterna. För ”IF2” verkar det vara hennes etniska tillhörighet som gör att hon är återhållsam med alkohol, men även religionen kan ha viss påverkan här. För ”IF4” verkar det istället vara religionen som är av störst vikt då hon helt avstår från alkohol. Vid ”Barnen ålder” står den ålder som informanternas barn hade vid intervjutillfället.

Tabell 1:

Informant:	Utbildning: Hög/Låg	Religiös: Ja/Nej	Etnicitet:	Barnens ålder:
IF1	Låg	Nej	svensk	16, 18
IF2	Hög	Ja	mellanöstern	6, 10
IF3	Låg	Nej	svensk	13, 22
IF4	Låg	Ja	romsk	15, 17
IF5	Låg	Nej	svensk	10, 12, 15, 18, 23
IF6	Låg	Nej	sydamerika	8, 10, 13
IF7	Hög	Nej	sydamerika	20, 23
IF8	Hög	Nej	svensk	1

Studiens genomförande

I studiens första skede har ett preliminärt syfte och frågeställning formulerats utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och med Hirdmans (2003) genuskontrakt i åtanke. För att öka förståelsen för problemområdet, har sedan kunskap om forskningsfältet inhämtats. Parallellt med kunskapsinhämtandet har en intervjuguide ställts samman utifrån teman; *mamma, alkohol* samt *normer*, som utgått från syfte och frågeställning (se Bilaga 1). Denna har utformats så att den täcker de teman som är intressanta för studien. Då alkohol kan vara ett känsligt ämne, valde vi att börja intervjun med inledande frågor för att på så sätt närma oss ämnet försiktigt. De övriga delarna i intervjuguiden består av; indirekta frågor, direkta frågor samt avslutande frågor. Efter att i de inledande frågorna haft fokus på stimulustexten, är avsikten med de indirekta frågorna att nå djupare i ämnet. Detta görs genom att sälla frågor av mer allmän karaktär, men som indirekt är

tänkta att komma åt informantens egen tolkning av en del av fenomenet som studeras. De direkta frågorna är sedan tänkta att leda in informanten i en ny dimension av ämnet (jfr Kvale & Brinkmann, 2009: 150f).

Till denna studie har en stimulustext i form av en tidningsartikel tillämpats. Därför har en lämplig artikel letats fram från olika tidningars hemsidor (DN, SvD, Aftonbladet, Expressen, Sydsvenskan), där sökord som mamma, mödrar och alkohol användes. Tidningsartikeln som valdes utifrån studiens syfte hittades i Sydsvenskan (Weman, Thornell, 2014). Den handlar om två mödrar som nu på äldre dagar blickar tillbaka på sina liv och deras erfarenhet av alkoholkonsumtion. Den ena av dem har tidigare i sitt liv använt alkohol som självmedicinering för att dämpa den sorg hon upplevde då hennes man dog och hon blev ensamstående med tre barn. Den andra berättar om hur hon använder alkohol som en social umgängesdryck. Vidare uttalar sig en professor i psykiatri om sin studie kring äldre personers alkoholvänor, där han även uppmärksammar att det skett en attitydförändring i synen på kvinnors drickande. Artikeln kan sägas ge två bilder av mödrars erfarenhet av alkoholkonsumtion, där mängden alkohol har betydelse för om det upplevs som skamligt eller socialt accepterat (ibid.). Stimulustexten används för att stimulera informantens tankar om fenomenet som ska undersökas, vilket i detta fall består av alkohol och mödrar. Den valda tidningsartikeln och intervjufrågorna hjälper informanten att formulera sina tankar i ord utifrån egna erfarenheter och sociala- och kulturella kunskaper om alkohol och mödrar (jfr Törrönen, 2002). Vi är medvetna om att innehållet i artikeln kan ha påverkat en del av informanternas uttalanden. Exempelvis genom att få dem att reflektera över andra mödrars syn på alkohol. Den andra delen av studien har bestått av empiriinsamling, som i denna undersökning har utgjorts av kvalitativa semistrukturerade intervjuer med sammanlagt åtta kvinnor i åldrarna 38 - 53 år, varav samtliga är mammor.

Innan intervjuerna ägde rum fick informanterna läsa en tidningsartikel som handlar om mammor och alkoholdrickande (Weman, Thornell, 2014). Artikeln skickades antingen per mejl eller lämnades personligen i pappersform. Från början var det tänkt att alla intervjuer skulle ske i fokusgrupper, men på grund av svårigheter med att få ihop två till fyra mammor som kunde ställa upp samtidigt, valdes istället enskilda intervjuer efter en inledande fokusgruppsintervju. Den första intervjun som genomfördes i december 2014, var en fokusgruppsintervju bestående av två

informanter. Vid detta tillfälle var en av författarna av denna uppsats intervjuare, medan den andra satt och antecknade. Resterande intervjuer genomfördes under en treveckorsperiod mellan januari- och februari 2015.

Intervjuerna som tog mellan 30- och 60 minuter, ägde rum i Universitetets grupprum, hemma hos informanterna eller hos någon av författarna. Platserna valdes ut för att på så sätt öka informanternas bekvämlighetskänsla, samt för att det underlättar att spela in intervjuerna i en lugn miljö (jfr Esaiasson m.fl. 2012: 268). Brinkman & Kvale (2009) menar att den här sortens intervjusituationer alltid är ojämlika, då det är styrda av forskarna. Dessa har även tolkningsföreträde av informanternas svar. För att öka informanternas känsla av delaktighet har vi låtit informanterna välja platsen för intervjun. Vi har även försökt utforma intervjuguiden med frågor som är lätta att förstå, samt strävat efter att inte använda akademiskt språk vid intervjutillfällena. De enskilda intervjuerna delades upp så att vardera författaren intervjuade tre mammor var. Att endast en författare intervjuade en informant åt gången, gjordes för att minska den maktobalans som kan uppstå vid intervjusituationer (jfr Brinkman & Kvale, 2009: 48ff). Då vi anser att resultatet från fokusgruppsintervjun kan berika det övriga empiriska materialet bestående av sex stycken semistrukturerade intervjuer, kommer det att ingå i det slutgiltiga empiriska materialet. Dock kommer de två fokusgruppsmedlemmarnas svar att behandlas och analyseras som enskilda intervjuer. Samtliga intervjuer spelades in varefter de transkriberades. Under intervjuerna växlade en av informanterna mellan svenska och finska. De finska svaren har översatts till svenska av Katriina Sepp.

Det transkriberade materialet skrevs ut i pappersform och kodades utifrån tre teman; *mamma*, *alkohol* samt *normer*, med hjälp av pennor i olika färger, det vill säga marginalmetoden. Under arbetets gång växte det fram underkategorier från dessa teman. Kodningen underlättar att skilja vad informanterna säger om de olika fenomenen, men även för att hitta likheter och olikheter bland dem (jfr Aspers, 2011: 168–185). Materialet sorterades sedan i datorn efter teman och underkategorier för att därefter skrivas ut. Kodningen är till för att hjälpa oss i analysen av det empiriska materialet.

Analys

Analysen genomförs i två steg; först genom en tematisk analys där det empiriska materialet sorteras utifrån teman (*Mamma, alkohol och normer*) och underkategorier som identifieras från valda teman. De citat som är viktiga och mest intressanta kommer att klippas ut och därefter delas in i olika högar (Ryan & Bernard, 2003). Sedan görs en form av diskursanalys som utgår från tolkningsrepertoarer för att undersöka om informanternas olika bakgrunder leder till olika förståelse av fenomenet.

Tolkningsrepertoarer

Det finns skillnader i hur olika personer förstår och tolkar olika frågor. Därmed kan det bli skillnader i de sätt som används för att beskriva ett fenomen. De olika diskursiva repertoarerna påverkar både hur en person handlar, samt vilken åsikt hon eller han har om något (Bryman, 2011: 477f). Begreppet tolkningsrepertoarer innebär att individer hämtar sina argument utifrån, ur olika diskurser som fungerar som resursbanker vid sociala interaktioner. Varje diskurs kan därmed användas som en social praktik, och ger möjligheter för individer att konstruera verkligheten på olika sätt beroende på sammanhang (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). En person som exempelvis har studerat genusteori, kan i en diskussion hämta argument ur en repertoar som skulle kunna kallas för en genusteoretisk diskurs. Men människor skulle också kunna hämta argument ur någon slags moralisk diskurs, beroende på vad de refererar till. Om det de istället refererar till medicinska- eller biologiska fakta, skulle det kunna röra sig om en medicinsk diskurs. Då denna studie utgår från ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, passar det bra att använda sig av någon form av diskursanalys såsom exempelvis tolkningsrepertoarer (Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Avsikten är att tillämpa denna metod främst för att analysera informanternas uttalanden om normer kring alkohol och moderskap. Genom att undersöka från vilka repertoarer informanterna hämtar sina resonemang, hoppas vi kunna få en djupare förståelse för hur de konstruerar moderskap i samband med alkoholkonsumtion. Bakgrundsinformation som kan ligga till grund för informanternas tolkningsrepertoarer står att finna i Tabell 1.

Då en tolkningsrepertoar skulle kunna ses som en mindre del av en diskurs, har vi i denna studie valt att kalla de tolkningsrepertoarer som vi har identifierat för diskurser. De identifierade diskurserna är: normativ diskurs, moralisk diskurs, livsnjutardiskurs, genusdiskurs, medicinsk diskurs, socialiserings diskurs och normativ föräldradiskurs. Här presenteras definitioner för var och en av dessa diskurser: *Normativ diskurs*: Uttalanden kring normer och förväntningar. *Moralisk diskurs*: Starkare-, mer negativa uttalanden kring normer. *Normativ föräldradiskurs*: Uttalanden kring normer och förväntningar där både mammor och pappor nämns. *Livsnjutardiskurs*: Positiva uttalanden runt en livsstil som inkluderar alkohol. *Genusdiskurs*: Uttalanden hämtade ur en genusteoretisk diskurs. *Medicinsk diskurs*: Uttalanden där alkohol används som medicinering. *Socialiserings diskurs*: Uttalanden angående barnens socialisering in i alkoholkulturen.

Forskningsetiska principer

För att skydda informanterna har de fyra etiska principerna varit vägledande under hela undersökningens gång (jfr Vetenskapsrådet, 2002). Till samtliga informanter har information angående syftet med deltagandet framförts, vilket motsvarar informationskravet (Vetenskapsrådet, 2002: 7f). Informanterna har fått en tidningsartikel mejlad till sig innan intervjuerna för att kunna förbereda sig. Inför intervjuerna fick informanterna veta att den inspelade intervjun endast skulle användas till vår kandidatexamen i Sociologi, samt att de kunde avbryta sitt deltagande under samt efter intervjun, vilket överensstämmer med samtyckeskravet (jfr Vetenskapsrådet, 2002: 9ff). I enlighet med konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet, 2002: 12f) är informanterna anonyma i det transkriberade materialet. Inga namn nämns, utan varje informant har istället fått en siffra från ett till åtta, och framför siffran bokstäverna IF som står för "informant". De informanter som valts ut genom snöbollsurval eller ingått i fokusgruppen kan inte garanteras full anonymitet, då de på grund av dessa urvalssätt kan känna igen varandra. För att beakta nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002: 14) används det insamlade materialet enbart till denna studie och kommer inte att lämnas vidare.

Forskarrollen i insamlingsarbetet

Inför intervjuerna har hänsyn till vår egen förförståelse kring alkohol och moderskap tagits för att i minsta möjliga mån påverka studien. Båda författarna är mammor och har en positiv inställning till ett ansvarsfullt alkoholdrickande. Vidare har båda läst om alkohol och missbruk på Stockholms universitet. Dock känner ingen av informanterna till något om författarnas inställning till alkohol. Olika individer kan ha skilda erfarenheter av samma fenomen vilket kan medföra att de tolkar samma sak på olika sätt (Sohlberg, 2009: 73). Vi har under arbetet med denna studie även strävat efter att vara så tydliga och transparenta som möjligt för att underlätta granskning av vårt arbete (jfr Bryman, 2011: 370).

Resultat

Syftet med denna studie är att belysa hur mödrar pratar om och förhåller sig till normer och attityder kring mödrars alkoholkonsumtion. Genomgående tema i frågeställning, intervjuguide samt teoretiska utgångspunkter har därför kretsats kring normer. Här nedan presenteras hur mammorna i studien resonerar kring hur moderskap kan konstrueras i samband med alkoholdrickande, samt vilka normer och attityder som kan kopplas till detta. Ibland kan informanterna använda ordet kvinna då de diskuterar mödrar. Resultatet redovisas under olika rubriker utifrån teman där normer kring alkohol och moderskap är i fokus. Ibland kan viss överlappning ske då en del teman går in i varandra. Detta innebär att en del citat skulle kunna knytas an till mer än ett tema. Av platsbesparande skäl och för att inte trötta ut läsaren med upprepningar, har sådana citat valts att presenteras under endast en rubrik. Med hjälp av det diskursanalytiska verktyget tolkningsrepertoarer, analyseras även de möjliga diskursiva repertoarer varifrån informanterna hämtar sina resonemang (jfr Winther, Jørgensen & Phillips, 2000).

För att i största möjliga mån skydda informanternas identiteter, kallas de i nedanstående text för "IF", som står för informant, samt en siffra mellan ett och åtta för att kunna hålla isär de olika

personerna. Det har även gjorts en del ändringar i citaten för att underlätta läsandet, bland annat genom att endast redovisa de delar av svaren som vi anser vara relevanta. En del citat har kortats ner genom att utelämna sådant som exempelvis längre pauser, upprepningar och andra icke relevanta delar av textmaterialet. Dessa ställen har markerats med en parentes innehållande tre punkter. Klamrar har lagts till på en del ställen för att förtydliga vad informanten menar, samt på de ställen där vi har ändrat från liten bokstav till stor bokstav.

Platsens betydelse

Under rubriken *platsens betydelse* redovisas de resultat som handlar om informanternas föreställningar om mödrars alkoholdrickande som kan kopplas till en bestämd plats. De flesta av informanterna anser att *platsen* har betydelse för *var* en mamma kan konsumera alkohol. Exempelvis menar "IF1" att det går bra för en mamma att dricka alkohol om hon är ute på krogen, men att det inte passar bra om hon gör det när hon är hemma:

"Om man är ute på krogen spelar det ingen roll (...) däremot blir det en helt annan sak om man gör det när man är hemma med sina barn." (IF1)

Här går det även att se att "IF1" anser att det inte passar att dricka hemma då hon inte vill dricka framför barnen. Detta överensstämmer med vad de flesta informanterna talar om då det gäller platsens betydelse för mammors alkoholdrickande. Det kan tolkas som att informanterna hämtar dessa resonemang ur en *normativ diskurs*. En av informanterna skiljer sig dock från de andra genom att tycka att det är "okej" att dricka hemma eller hos vänner, och att det då verkar vara i sin ordning att ha barnen omkring sig:

"(...) Det är själva grejen. Du tar inte med dig småbarn, sätter dig och någonstans och dricker dig onykter. Är du hemma, eller hos vänner, eller nånting, det är en helt annan grej, men inte ute, (...) det tycker jag inte är, fint." (IF3)

Informanten menar däremot att det *inte* är "okej" för en mamma att dricka sig berusad ute. Hon poängterar att det inte ser fint ut. För denna informant verkar det vara viktigt att inte visa sig onykter ute i samhället då hon är tillsammans med barnen. Att hon säger att det "inte är fint" att dricka sig berusad ute, kan tolkas som att hon har hämtat sitt uttalande ur en *moralisk diskurs*. "IF6" tycks hämta sitt argument ur en liknande diskurs då hon uttrycker sig negativt om mödrar som är berusade ute bland folk och har barn med sig:

"[D]et kanske inte ser så bra ut om man går ut typ, går på middag med sin lilla bebis och så är man aspackad och sen kör vagnen hem (...)." (IF6)

Både IF6 och IF3 menar att det inte passar sig för en mamma att vara *ute* och dricka om hon har barn med sig. Det skulle kunna tolkas som att de hämtar sina uttalanden från liknande *normativa- och moraliska diskurser*. De olika diskurser som framkommer ur informanternas diskussioner, visar att *platsen* kan ha betydelse för hur moderskap konstrueras i samband med alkoholkonsumtion. Enligt informanterna är det "okej" för en mamma att dricka alkohol på en del platser, medan det på andra platser inte är det. Det kan tolkas som att dessa uttryck gällande platsens betydelse kommer ur informanternas *normativa diskurser*, och att vissa av dessa förstärks då det läggs till uttalanden hämtade ur *moraliska diskurser*.

Mängden har betydelse

Under denna rubrik redovisas de resultat där informanterna diskuterar hur *mängden* alkohol har betydelse för hur moderskap konstrueras. Ett par av mammorna i studien anser att en mamma visst ska kunna njuta av ett glas alkohol även om barnen är med, men att det då är viktigt att dricka med måtta. Det är inte acceptabelt att gå över gränsen och bli berusad, men det är viktigt att få unna sig alkohol som mamma. Detta kan tolkas som att informanterna hämtar sina uttalanden ur två olika diskurser; dels en *livsnjutardiskurs* och dels en *normativ diskurs*:

"(...) Nu menar jag inte ett glas i solen eller en öl, utan när det beställs in flera, nånstans och dricker dig onykter (...)." (IF3)

I dessa diskussioner nämns också att mammor ska vara försiktiga med sitt drickande eftersom de har ansvar för barnen. Ytterligare några av informanterna uttrycker liknande tankar om ansvar, trots att det i detta sammanhang inte finns några barn med. Här rör det sig om att mammor som är ute och festdricker utan sina barn, ändå måste komma ihåg att de är mammor:

"[J]ag tycker inte det är stor skillnad [på en kvinna som har barn/inte har barn] egentligen om det är festdrickande, men om det inte är det då är skillnaden enorm för (...) man har ju ett ansvar [för barn]." (IF1)

Ansvarskänslan som "IF1" och några av de andra mammorna talar om, tycks inte försvinna då de är ute och dricker alkohol med sina väninnor utan att ha barnen med sig. Det kan tolkas som att deras uttryck om ansvar kopplat till mammors drickande, kommer ur en slags *normativ diskurs* om vad en mamma får göra. Mammors ansvar återkommer hos ett flertal av informanterna då de resonerar kring alkoholproblem. Här synliggörs även att det finns en skillnad på synen av en mamma eller en pappa med alkoholproblem. Informanterna menar att mamman har större ansvar för barnen och att det därför är mindre accepterat för mammor att ha alkoholproblem:

"[J]ag tror att jag hade reagerat ungefär samma om det är en mamma eller om det är en pappa som dricker ofta, (...) allmänheten reagerar starkare [om det är en mamma]. [Det är] kvinnan som tar det hårda lasset i familjen det är kvinnan som ska ta ansvaret för barnen." (IF8)

Informanten anser att det inte finns någon skillnad på om en mamma eller pappa dricker mer än de borde, samtidigt som hon tycker att det är kvinnan som ska ta ansvaret för barnen. Då "IF8" har studerat genus på högskolenivå har hon tillgång till en särskild tolkningsrepertoar, men hon tycks samtidigt följa samhällets normer. Detta visar sig när hon säger att "*allmänheten reagerar starkare*". Dessa motsägelser kan tolkas dels komma från en *genusdiskurs*, och dels från en

normativ diskurs. Några av informanterna uppmärksammar att mammor har större krav på sig i familjen. Mammor som dricker mer än de borde ifrågasätts mer än pappor:

"[D]et är mer krav på mammor tycker jag, [pappor] ifrågasätts inte (...) medans en mamma som dricker mer än hon kanske borde (...) då ifrågasätts det." (IF3)

Det tycks vara mer tabu för mammor än pappor att dricka mycket. Att mammor ifrågasätts mer än pappor kan här tolkas som tagen ur en *normativ diskurs*. En av informanterna har dock en annan uppfattning om mammor och pappor med alkoholproblem:

"[O]m kvinnan skulle bli full varje dag då tror jag faktiskt att både män och kvinnor skulle säga till (...) där tror jag inte det spelar någon roll [om det är en mamma eller pappa]." (IF6)

Informanten menar att det inte är någon skillnad på om det är en mamma eller en pappa som dricker för mycket. Här tycks föräldraansvaret gälla på lika villkor och de skulle båda bli tillsagda och ifrågasatta. Det kan tolkas som att den här informanten hämtar sina argument ur en *normativ diskurs* som skiljer sig från de övriga informanternas normativa diskurser. Dock inkluderar "IF6" inte ansvarstänkandet och kraven som de andra informanterna uppmärksammar, utan utgår enbart från en jämlik syn på alkoholintag.

Ensam eller i sällskap

De resultat som presenteras här visar hur mammorna i studien ser på betydelsen av att en mamma dricker *ensam eller i sällskap* med andra personer. Några av informanterna var noga med att påpeka att de aldrig skulle dricka alkohol ensamma, men att de inte såg något fel i att dricka i sällskap med andra. Exempelvis menar "IF6" att alkohol är en dryck som ska användas i sociala sammanhang:

"Att man [som mamma] dricker i sällskap, (...) alkohol kopplar man till något socialt det gör man ju." (IF6)

"IF2" menar vidare att det går bra att dricka alkohol vid festligare tillfällen, men att det inte ska användas för att lindra emotionella besvär:

"[O]m man [som mamma] kopplar alkohol och nöje är det en sak, men om man kopplar det med att dämpa ångest och skuld känslor (...) då är det en annan sak (...)." (IF2)

Det sistnämnda skulle kunna tolkas som att det kan ha hämtats ur en *medicinsk diskurs*, då "IF2" menar att en mamma inte ska använda alkohol för något som liknar ett medicinskt bruk. Det kan även tolkas som att detta resonemang skulle kunna komma från en *moralisk diskurs*, då det inte "går för sig" att dricka ensam "på detta sätt". Att det däremot verkar vara acceptabelt att dricka alkohol då man gör det för nöjes skull i sällskap med andra, skulle kunna tolkas som att det hämtats ur en *livsnjutardiskurs*. Resultaten i detta avsnitt visar att moderskap kan konstrueras olika beroende på om mamman dricker ensam eller i sällskap med andra personer.

Olika normer för mammor beroende på barnets ålder

Härunder redovisas resultat där informanterna diskuterar vilken betydelse *barnets ålder* har för mammans alkoholkonsumtion. Hälften av informanterna menar till exempel att det går bra för en mamma att dricka alkohol framför barnen då de är stora, men inte då de är små:

"Min egen åsikt, absolut ska man få dricka, (...) mina barn ser mig dricka. Inte när de var små, men nu är de så stora, så nu..." (IF3)

Här märks det hur åldern på barnet avgör om informanten tycker att det är acceptabelt för en mamma att dricka alkohol. Det kan tolkas som att detta har tagits ur en *normativ diskurs*.

Ett par av informanterna menar istället att det är bra för barnen att se sin mamma dricka på ett ansvarsfullt sätt, från det att de är små:

"[A]tt dricka med måtta är helt okej, (...) positivt för barnen, de kan växa upp med det. [D]e lär sig att dricka [med måtta]." (IF7)

"IF7" ger här uttryck för att det är viktigt att lära barnen att dricka alkohol med måtta, och att det är något som bör ingå i uppfostran. Detta skulle kunna tolkas som hämtat ur en slags *socialiseringsdiskurs*, där barnen ska socialiseras in i en måttfull alkoholkultur. Dessa resultat visar att moderskap kan framställas olika beroende på hur gamla en kvinnas barn är då hon dricker alkohol.

Idealmamma och alkohol

Under denna rubrik redogörs resultaten för *idealmamma och alkohol*. Idealmamman är ett mammaideal som utgår ifrån de normativa föreställningarna om hur en mamma bör vara. Här konstrueras idealmamman av informanterna som en mamma som helt avstår från att dricka alkohol. Flertalet av mammorna är överens om att idealmamman varken ska dricka eller bli full. Här verkar inte informanternas *etnicitet*, *religion* eller *utbildningsnivå* spela någon roll, utan denna mammanorm är densamma för samtliga informanter:

"Idealmamman dricker nog inte alkohol, (...) idealmamman ska (...) inte ha egen tid."
(IF3)

"IF3" argumenterar för sin syn på "idealmamman". Denna uppfattning kring mamman som varken dricker alkohol eller har tid för sig själv tycks komma från en *normativ diskurs*. Nedan gör "IF6" en jämförelse av föräldrars alkoholkonsumtion, då hon menar att mammors drickande alltid ifrågasätts medan pappors drickande inte ifrågasätts alls:

"[M]an tar alltid fram barnen så fort det är kvinnan som ska dricka. [J]ag tror inte nån hade reagerat om det var en man [pappa] som sagt att jag och mina polare ska suppa (...)."

(IF6)

Informanten uttrycker att allmänheten endast reagerar negativt när mammor dricker alkohol. Hon tycks vara medveten om att det finns skillnad på alkoholnormerna för mammor och pappor. Vidare uppmärksammar hon att skillnaden för mammors och pappors alkoholdrickande dras vid ansvaret för barnen. Mammorollen verkar vara sammanflätad med ansvar för barn, och detta ansvar tycks bestå med eller utan barn. Pappornas ansvar för barnen verkar däremot försvinna då de inte är med barnen, menar ett flertal av informanterna. Detta resonemang kan vara hämtat ur en *normativ föräldradiskurs*. Ambivalens inför de här normerna märks hos "IF2" då hon först ifrågasätter skillnaderna i synen på föräldrars alkoholdrickande:

"[J]ag förstår inte varför det ska vara mer skamligt för mammor att dricka än att vara pappa och dricka." (IF2)

Samma informant uttrycker senare att en mamma inte får vara berusad:

"[E]n mamma ska inte bli full." (IF2)

Denna ambivalens kan bero på att "IF2" har en högskoleutbildning där hon har fått kunskap om genus. Hon utgår från genustänkandet för att sedan bli ambivalent inför de här normerna. Det finns någon slags ifrågasättande samtidigt som hon tar till sig de traditionella föräldranormerna. Här konstruerar informanten alkohol och moderskap på olika sätt, antingen utifrån hennes kunskapsförråd eller utifrån hennes etniska- och religiösa bakgrund. Det beror på vilken diskurs hon hämtar sina uttalanden från. I det ena fallet hämtar hon dem ur en *genusdiskurs* och andra ur en *normativ diskurs*.

Respektabel/orespektabel

Här presenteras de resultat som rör *respektabilitet*, vilket innebär att hålla sig inom ramen för det normativa (Skeggs, 1999). I detta fall granskas vad som anses vara normen för kvinnlighet och moderskap i samband med alkoholkonsumtion. "IF4" tydliggör en del av de beteenden som inte är accepterade för kvinnor, enligt hennes bild av den sociala kontexten hon lever i:

"[J]ag minns en gång då jag va på kryssningsbåten, (...) där var en kvinna [av samma etnicitet som jag] som hade druckit. [H]on hade blusen öppen (...) och var som såna där män. (...) Kvinnor ska inte dricka, inte män heller men det ser värre ut [om en kvinna dricker]." (IF4)

Kvinnan som "IF4" berättar om agerar utanför ramen för det som informanten upplever vara acceptabelt för kvinnor inom hennes sociala kontext. I hennes ögon går kvinnan över till den manliga domänen och blir därmed orespektabel då hon bryter mot genusnormen (jfr Skeggs, 1999). För att befinna sig inom normen för respektabilitet får en kvinna inte bete sig som en man. Informantens resonemang skulle kunna tolkas komma från en *genusdiskurs* som kan kopplas till hennes sociala kontext. Vill kvinnor trotsa detta "förbud" och slippa ses som orespektabla (jfr Skeggs, 1999), finns det bara ett sätt; att dricka i smyg:

"[O]m det är någon kvinna som dricker bland oss, så är hon en dålig människa. [Vill man dricka alkohol] så får man göra det i smyg." (IF4)

Informanten uttrycker här att hon anser att det är viktigt att kvinnor inte visar sig orespektabla (jfr Skeggs, 1999). Alkoholkonsumtion förekommer bland kvinnorna i informantens sociala kontext, men måste ske i hemlighet om de vill behålla sin respektabilitet. Uttalandet om att en kvinna som dricker alkohol öppet ses som en "dålig människa", kan vara hämtad ur en *moralisk diskurs*, som även det kan kopplas till informantens sociala kontext. De resultat som har presenterats här visar hur *respektabilitet* kan påverka konstruktionen av kvinnlighet och moderskap i samband med alkoholkonsumtion (jfr Skeggs, 1999).

Då- och nutid

De resultat som presenteras under denna rubrik handlar om hur informanterna föreställer sig att kvinnors alkoholdrickande har konstruerats *förr och nu*. Några av informanterna gör en jämförelse och anser att det har skett en förändring:

"[A]lkohol nu för tiden har förändrats. [N]u för tiden är det inte tabu längre, (...) man ser att en kvinna dricker, det är inte lika fult som det var för kanske 40-50 år sedan." (IF7)

Informanten uttrycker att denna förändring har lett till att det är mer accepterat nu för tiden för en kvinna att dricka alkohol. "IF7:s" uttalande om att alkoholnormerna förändrats över tid kan tolkas komma från en *normativ diskurs*. "IF3" anser däremot att mycket av synen på kvinnor som dricker alkohol är densamma idag som det var förr:

"[D]et är ju nånstans faktiskt att det gamla lever kvar, (...) man tänker inte på det." (IF3)

"IF3" menar att det trots en utåt sett friare syn på kvinnors alkoholdrickande, fortfarande finns en hel del gamla normer kvar kring detta ämne, men att det kan vara svårt att upptäcka dem vid en första anblick. Även detta resonemang verkar vara hämtat ur en *normativ diskurs*. "IF2" har liknande syn som "IF3" har:

"[Det är] så mycket tal om att vi ska vara jämställda (...) idag, men det finns ju de där oskrivna regler och lagar som vi har ärvt, traditionen. De är starka och de lever fortfarande och de säger; du är mamma, du har ansvar." (IF2)

Här kopplar informanten även dessa gamla nedärvda normer till mammans ansvar för barnen. Det kan tolkas som att "IF2" förklarar detta genom att hämta sina argument ur en *genusdiskurs*. Denna diskurs har hon fått tillgång till genom sin högskoleutbildning.

Alkoholnormer

Dessa resultat visar hur informanterna upplever att *normer kring alkohol* kan påverka mammor olika beroende på situationen. "IF6" synliggör en situation där det inte är allmänt accepterat att avstå från alkohol:

"[J]ag tycker man ska kunna gå och äta middag och känna att 'nää idag känner jag inte för att dricka vin.' (...) Så fort den personen inte dricker är den 'gravid': (...) 'Varför dricker du inte?' (...) Det är ju lite märkligt, man blir lite utanför (...)." (IF6)

Att tacka nej till alkohol i samband med en middagsbjudning kan tolkas som att man bryter mot en social norm och blir därför ifrågasatt. Det skulle kunna tolkas som att "IF6" diskussion tagits ur en *normativ diskurs*. Däremot uttrycker IF5 att det inte är accepterat för mammor att dricka alkohol:

"Alkohol och mammor? (...) Överhuvudtaget i samhället, det är inte accepterat (...). [Det] ses lite snett, det tisslas och tasslas (...)." (IF5)

Mammor som dricker alkohol pratas det negativt om menar "IF5". Detta kan tolkas komma ur en *moralisk diskurs*. Informanternas uttalanden visar att det kan finnas motsägelser beroende på vilket sammanhang som alkoholnormen hamnar i. Om den exempelvis sätts i en middagsbjudning, kan det vara accepterat för mammor att dricka alkohol. Resultaten visar hur normer kring mammors alkoholdrickande kan konstrueras olika av informanterna beroende på kontexten.

Diskussion

Syftet med denna undersökning har varit att ta reda på hur mödrar pratar om och förhåller sig till normer och attityder kring mödrars alkoholkonsumtion. Mammorna i studien har därför fått diskutera hur moderskap konstrueras i samband med alkoholkonsumtion i olika situationer.

En del av informanterna i studien uttalar sig om hur synen på kvinnors alkoholdrickande förändrats genom tiderna. De menar att det är mer accepterat nu för kvinnor och mammor att dricka alkohol än vad det var förr i tiden, men endast om hon dricker i sällskap. Dessa *sociala konstruktioner* (Berger & Luckmann, 2007) kring mammor och alkohol har dock inte förändrats lika snabbt som kvinnors alkoholvanor vilket även kan ses i tidigare forskning (Bernhardsson, 2014). Hälften av informanterna anser att barnens närvaro har betydelse för om mammor kan dricka alkohol. En del av informanterna diskuterar även att det är viktigt att lära barnen att dricka med måtta, samt att de själva fick lära sig att dricka med måtta av sina föräldrar. Dessa uttalanden kan kopplas till Berger & Luckmanns (2007) *socialisations* begrepp, då mammorna i studien menar att normer kring den här sortens dryckeskultur ska ingå i uppfostran. Här går det även att se hur normerna genom socialisationen reproduceras från en generation till nästa (Berger & Luckmann, 2007).

Ett flertal av informanterna menar att så fort en kvinna blir mamma, förväntas hon ta ansvar för barnen. När hon inte är med barnen, förväntas hon ständigt tänka på sitt beteende och alltid agera ansvarsfullt. Papporna tycks dock slippa detta. Informanternas uttalanden om idealmamman och alkohol kan kopplas till deras *typifieringscheman*, som i sin tur utgår bland annat från samhällsnormer samt från informanternas speciella kunskaper (jfr Berger & Luckmann, 2007). Även här märks *genuskontraktets* (Hirdman, 2003) tysta överenskommelser, då mammorna i samband med alkoholdrickande förväntas ta sitt *ansvar* som mödrar för att framställa ett *respektabelt* moderskap (Skeggs, 1999). Det liknar tidigare forskning som visar att kvinnors alkoholdrickande ofta problematiseras genom att utgå ifrån biologiska och moraliska förklaringsmodeller (Bogren, 2011a; Jarlbro, 2004).

Resultaten visar också hur *mängden* alkohol kan vara viktig för hur moderskap konstrueras. En del av informanterna menar att alkohol ska intas i måttlig mängd för att inte uppfattas som

opassande, speciellt om barnen är med. Det skulle kunna kopplas till att de på detta vis konstruerar en *respektabel* bild av sig själva som mammor, och därmed påverkar hur andra upplever deras subjektpositioner (jfr Skeggs, 1999). Tidigare studier har visat att kvinnor som dricker mycket alkohol kan upplevas som manliga och hotfulla (Bogren, 2011b; Jarlbro, 2004), något som några av mammorna i denna studie försöker undvika. En av informanterna anser att mammor som dricker alkohol är orespektabla på grund av att de går över till en manlig domän, vilket kan kopplas till Skeggs (1999) *respektabilitets* begrepp där värderingar såsom moral och femininitet ingår. Tidigare forskning visar att alkoholdrickande ses som en manlig sysselsättning, vilket betyder att kvinnor som dricker alkohol bryter mot normer kring både kvinnlighet och moderskap (Day m.fl. 2004).

Studien visar att de flesta mödrarna i undersökningen anser att mammor har mer ansvar än pappor för barnen, och att detta har betydelse för hur de ser på sitt eget och andra mammors alkoholdrickande. Detta kan kopplas till Hirdmans (2003) *genuskontrakt* då informanterna uttrycker att de måste vara försiktigare med sitt drickande än pappor, eftersom de som mammor har ansvar för hem och barn. Det går här att se hur genuskontraktet har *objektiverats* och *reifierats* med tiden (Berger & Luckmann, 2007), och att det därför kan upplevas som självklart att mammor ska vara mer restriktiva med alkoholkonsumtionen än pappor. Att informanterna här framhäver vikten av att både de själva och andra mammor ska ta detta ansvar, kan ses som att de inte bara konstruerar sig själva som *respektabla* mödrar (jfr Skeggs, 1999), utan också rekonstruerar denna norm som håller dem kvar inom ramarna för *genuskontraktet* (Hirdman, 2003). Informanternas föreställningar kan även styrkas av tidigare forskning, som visar att bra mammor avstår från att dricka alkohol och mammor som dricker alkohol ses som dåliga och oansvariga (Bogren, 2011b). Konstruktioner av mammor som huvudansvariga för hem och familj har också visat sig reproduceras genom media (Törrönen, 2012). Näst intill alla informanter anser att en mamma helst inte bör dricka alkohol hemma. Det skulle kunna ses som att de konstruerar ett *ansvarsfullt* moderskap, då de av respekt för familjen hellre väljer en annan plats än hemmet att dricka alkohol på (jfr Skeggs, 1999). Tidigare forskning visar hur kvinnor som brukar droger också anstränger sig för att konstruera respektabel kvinnlighet och moderskap på ett så allmänt accepterat sätt som möjligt (Lander, 2003).

Det framkommer i studien att flera av informanterna, trots olika bakgrund, menar att idealmamman inte ska dricka alkohol eller bli full. Dessa informanters synpunkter liknar varandra fastän deras *subuniversa* (jfr Berger & Luckmann, 2007) omfattar olika kunskapsområden. Detta skulle kunna bero på att den normativa *rollen* (ibid.) som idealmamma, är allomfattande *vardagskunskap* (ibid.) för mammorna i studien. Dessa informanter upplever att *rollen* som pappa inte innefattar samma press på att avstå från alkohol som det gör för en idealmamma, vilket kan bero på att dessa socialt konstruerade roller blivit *institutionaliserade* (ibid.). Att det förekommer olika förväntningar kring alkoholkonsumtion beroende på könsroll, kan bekräftas av Bernhardsson (2014).

Genom att undersöka hur informanterna i denna studie pratar om och förhåller sig till normer och attityder kring mödrars alkoholdrickande, har vi försökt belysa hur moderskap kan konstrueras i samband med alkoholkonsumtion. Det framkommer att alkohol har inverkan på hur moderskap konstrueras för informanterna, men att det konstrueras olika beroende på vilket sammanhang det är. Detta skulle kunna bero på att alkohol och moderskap är en föränderlig relation som påverkas av olika normer och värderingar. Exempelvis får mödrar dricka alkohol, men för att det ska anses vara socialt acceptabelt måste vissa villkor vara uppfyllda. Olika personer ser också på samma slags situation ur sin egen speciella synvinkel. Det märks här att de olika informanterna inte alltid utgår från likadana normer då de konstruerar moderskap i samband med alkoholdrickande, vilket skulle kunna bero på att de har olika ursprung samt att de har tillgång till olika sorters tolkningsrepertoarer (jfr Winther, Jørgensen & Phillips, 2000). Ett återkommande tema i studien är att mammornas *ansvar* för barnen påverkar synen på deras och andra mammors drickande. Trots informanternas olika bakgrund, uppvisar de alla en vilja att framställa sig själva som respektabla mödrar i samband med alkoholkonsumtion. Detta skulle kunna tolkas som att mammor behöver kämpa med *respektabiliteten* för att ha kvar sin sociala status som goda mödrar (jfr Skeggs, 1999). Här går det att dra en parallell med Skeggs (1999) arbetarklasskvinnor som måste kämpa med respektabiliteten för att bli tagna på allvar som kvinnor och för att höja sin sociala status. Dessa kvinnors startpunkt kan sägas vara på en lägre position, varifrån de kämpar i en slags uppåtgående rörelse (Skeggs, 1999). Skillnaden är att informanterna i vår studie, oavsett bakgrund, kämpar för att inte "falla ner" från sin nuvarande mammaposition till en lägre social status som mamma. Här kan man se en slags motsatt rörelse jämfört med kvinnorna i Skeggs (1999) studie. Då en kvinna blir mamma läggs vissa förväntningar på henne utifrån genuskontraktet (Hirdman, 2003). När hon

i samband med alkoholkonsumtion försöker visa upp respektabilitet genom att konstruera ett ansvarsfullt moderskap, leder det till att hon reproducerar denna sociala konstruktion (jfr Skeggs, 1999), vilket även vi kan sägas göra med denna studie. Vi anser att denna reproduktion är oundviklig då vi belyser detta fenomen, men samtidigt känns det betydelsefullt att öka medvetenheten om vissa av de normer som omger mammor i samband med alkoholdrickande.

Resultaten i denna undersökning kan visserligen inte generaliseras till att gälla andra än de medverkande informanterna, men kan förhoppningsvis ge en lite djupare förståelse för det undersökta fenomenet. Med detta sagt skulle det vara intressant att utvidga studien till att exempelvis undersöka hur pappor ser på sitt ansvar kring papparollen, samt om- och hur detta påverkar deras syn på deras alkoholkonsumtion.

Referenser

- Ambjörnsson, R. (1998). *Den skötsamme arbetaren*. 3:e upplagan. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. 2: a upplagan. Malmö: Liber AB.
- Becker, H. (2008). *Tricks of the Trade. Yrkesknep för samhällsvetare*. Malmö: Liber AB.
- Bernhardsson J (2014). *Normalitetens gränser. En fokusgruppsstudie om alkoholkultur(er), genus-och ålderskapande*. Stockholm: Stockholms universitet (SoRAD).
- Berger, P. L. & Luckmann T. (2007). *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2: a upplagan. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bergmark, K. H. (2004) Gender roles, family, and drinking: women at the crossroad of drinking cultures. *Journal of Family History*, 29. 293–307.
- Bogren, A. (2011a). Biologically Responsible Mothers and Girls Who "Act Like Men". *Feminist Media Studies*.11:2. 197-213. DOI.
- Bogren, A. (2011b). Gender and alcohol: the Swedish press debate, *Journal of Gender Studies*, vol. 20, no. 2, pp. 155-169.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Day, K., Gough B. & McFadden, M. (2004). Warning! Alcohol can seriously damage your feminine health. *Feminist Media Studies*, vol. 4, no. 2, pp. 165–183.

Esaiasson P, Gilljam M, Oscarsson H, Wängnerud L. (2012) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4.de upplagan. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Heimdahl, K. (2012). *Barndomsminnen av alkohol och vuxna. Ur skivaruuppropet "Alkoholen i mitt liv" besvarat av personer födda mellan 1926 och 1990*. (SoRAD Rapportserie, nr 64). Stockholm: Stockholms Universitet, SoRAD.

Hirdman, Y. (2003). *Genus – om det stabilas föränderliga former*. 2: a upplagan. Malmö: Liber AB.

Holmila, M. and Raitasalo, K., 2005. Gender differences in drinking: why do they still exist? *Addiction*, 100 (12), 1763–1769.

Jarlbro, G. (2004). *Mellan tonårsfylleri och prisvärda lådviner. En analys av pressens rapportering av alkohol första halvåret 1995, 1998 och 2003*. Lund: Sociologiska institutionen.

Knoblock, I. (1995). *Systemets långa arm. En studie om kvinnor, alkohol och kontroll i Sverige 1919-1955*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Kvale, S. & Brinkmann S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur AB.

Lander, I. (2003). *Den flygande maran: en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Månsson, E. (2014). Drinking as a Feminine Practice: Post-Feminist images of women's drinking in Swedish women's magazines. *Feminist Media Studies*. 14:1, 56-72, DOI.

Månsson, E. & A. Bogren (2014). Health, risk, and pleasure: The formation of gendered discourses on women's alcohol consumption. *Addiction Research and Theory*, February 2014; 22(1): 27–36. DOI.

Ryan, G. W., & Bernard, H. R. (2003). *Techniques to identify themes*. *Field methods*, 15, No. 1, February 85–109. DOI.

Skeggs, B. (1999). *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Smith, D. (1974). Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology. *Sociological Inquiry*, vol. 44, s. 7 - 13.

Sohlberg, B-M. & P. (2009). *Kunskapens former. Vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber AB.

Systembolaget (2014). Nedladdad 2015-05-20 från <http://www.systembolaget.se/om-systembolaget/om-foretaget/historia/>.

Törrönen, J. (2002). Semiotic theory on qualitative interviewing using stimulus texts. *Qualitative Research*, vol. 2(3), s. 343-362.

Törrönen, J. (2012). Kvinnans skyldigheter, friheter och njutningar i svenska och finska damtidningsannonser med alkoholmotiv från 1960-talet till 2000-talet, s.130-155 i Storbjörk, J. (red.): *Samhället, alkoholen och drogerna. Politik, konstruktioner och dilemman*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. Nedladdad 2015-04-30 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Weman, Thornell, Kerstin (2014). "Man blir glad och pratsam efter något glas" *Sydsvenskan* 17/11, s. 10-11. Nedladdad 2014-12-12 från. <http://www.sydsvenskan.se/inpa-livet/man-blir-glad-och-pratsam-efter-nagot-glas/>

Winther, Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Winter, K. & Bogren, A. (2013). The realization of sexed bodies: Discursive strategies in Swedish media representations of biomedical research on alcohol. *Women Studies International Forum*, vol. 37, s. 53-63.

Bilaga 1. Intervjuguide

INLEDANDE FRÅGOR

Vad tänkte ni när ni läste artikeln?

Hur ser ni på att kvinnor och alkohol presenteras på det här sättet?

Vad tycker ni om bilden av kvinnan som media framställer i texten?

Har läst stött på liknande artiklar (med kvinnor/mödrar/ alkohol)?

Är det här ett bra sätt att presentera kvinnor och alkohol i (artikeln)?

INDIREKTA FRÅGOR

Berätta vad ni tänker när ni hör ordet idealmamma?

Finns det någon mall på hur en mamma ska bete sig/inte bete sig?

DIREKTA FRÅGOR

Hur pratas det om mammor som dricker alkohol? (normalt - missbruk drickande)

Skillnad för kvinna - mamma?

Hur ser man på pappor som dricker jämfört med mammor som dricker?

Hur tänker ni att mammarollen/idealmamman går ihop med alkoholdrickandet?

AVSLUTANDE FRÅGOR

Vad har känts viktigast under vår diskussion hittills?

Finns det någonting ni vill tillägga innan vi avslutar?